

12. Et hinc oritur altera differentia (quam etiam colligo ex D. Thom. 2. 2. q. 102. art. 2. ad 3), quod religio per se est ad alterum, et ideo per se respicit jus alterius et rationem debiti; jus autem divinum, propter quod a nobis colendus est et adorandus, excellentius est et altioris ordinis, quam omne jus creaturæ, quia in excellentia infinita et supremo quodam dominio incommunicabili creaturæ fundatur, et ideo virtus, quæ hoc debitum Deo persolvit, singularis est, et distincta ab omnibus virtutibus quæ jura seu debita creaturarum respiciunt. Secus vero est in amore, qui nec per se ad alterum tendit, neque in illo ratio debiti consideratur. Cujus signum etiam est, quia propter hanc causam, licet eadem charitate diligamus nos ipsos, parentes, et alios proximos, tamen in ordine ad honorem exhibendum diversæ sunt virtutes, pietatis ad parentes, observantiæ ad principes, dulciæ stricte sumptæ ad dominos; ad seipsum autem nulla est virtus exhibens honorem.

13. Ex his ergo satis constat cur distinguendus sit habitus dulciæ Sanctorum ab habitu religionis seu latriæ, et cur hæc distinctio clarior et certior in adoratione sit quam in amore. Unde tandem concluditur, hunc cultum Sanctorum non dici religiosum, quod a religione elicitus sit, sed propter alias causas supra enumeratas.

DISPUTATIO LIII,

In duas sectiones distributa.

DE ADORATIONE CHRISTO EJUSQUE HUMANITATI DEBITA.

Postquam de adoratione Dei, et sanctorum hominum sermonem instituímus, facile erit adorationem Christo Domino debitam explicare. Possumus autem loqui vel de Christo, vel de humanitate ejus. Et de Christo quidem, vel simpliciter, vel in quantum est homo. De his igitur sigillatim dicendum est. Explicabimus autem simul, et unitatem et qualitatem, seu speciem adorationis; hæc enim duo a D. Thom. in his articulis tractata sunt.

SECTIO I.

An Christus Deus homo adorandus sit perfecta adoratione latriæ.

1. In hac sectione breviter jacenda sunt fidei fundamenta, ut postea possimus ea, quæ

nonnullam dubitationem habent, inquirere. Primo ergo certum est hunc hominem Christum in divina et humana natura subsistentem, adorandum esse illa perfectissima adoratione latriæ, qua tota Trinitas et singulæ personæ divinæ adorantur. Hoc esse de fide constat ex Scripturis, Conciliis et Patribus. Christus enim de se loquens dicit, Joan. 5: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Et Paul., ad Rom. 14, de Christo exponit illud Isai. 45: *Mihi curvabitur omne genu,* quod de adoratione latriæ soli Deo debita dictum esse constat. Et eodem sensu ad Philip. 2 dicit: *In nomine Jesu omne genu flectatur.* Et Thomas, adorans Christum Joan. 20, dixit: *Dominus meus, et Deus meus.* Et eadem fide cæcus a Christo illuminatus, procidens, adoravit eum, Joan. 9, ut ponderavit Cyrill. Alexand., lib. de Recta fide ad Theodos., circa finem, adjungens illud ad Hebr. 1: *Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli ejus;* et de eodem cultu genere intelligunt Patres adorationem a Magis Christo exhibitam, Matth. 2, ut suis mysticis muneribus ipsi satis professi sunt. Denique Apoc. 5 et 22, hoc modo adorant Sancti omnes agnum occisum, atque illi et sedenti in throno simul cantatur ab omnibus, *Benedictio, et honor, et potestas, in secula seculorum.* Definitur denique hæc veritas in Concilio Ephesino, canon. 8, et in epistola Conc. Alexand. ibi recepta, et in V Synod., collat. 8, canon. 9, et VII Synod., act. 6, tom. quinto, versus finem, ubi ex Athanasio, in epist. ad Euphichium, hæc verba referuntur: *Caro, postquam facta fuit regis tegumentum, cum ipso rege ejusdem fit dignitatis, quanquam natura non fuerit talis.* Et alia similia referuntur in edicto Justiniani imperatoris ad Joannem Papam II. Et in sequentibus plura afferemus. Ratione probatur, quia Verbum divinum, seu Christus, in quantum Deus, hac adoratione colendus est, ut supra ostendimus, quia est verus Deus, et æqualis Patri. Unde Augustinus, lib. 1 de Trinit., c. 6, Athanasius, et alii Patres scribentes contra Arianos, ex hac adoratione quam ex Scripturis constat Filio Dei deberi, quasi a signo, seu posteriori concludunt, ipsum esse verum Deum; sed Verbum assumendo carnem non se sua dignitate privavit: ergo etiam Verbo incarnato, seu Christo homini Deo, eadem adoratio debetur, sicut rex, etiam si vilioribus vestibus indutus sit, honore regio tractandus est.

2. Ex hoc principio sequitur aliud etiam de fide certum, scilicet hunc hominem Christum una et eadem adoratione latriæ adorari qua adoratur Deus. Potest autem hæc assertio duplicem habere sensum: prior est, hanc unam adorationem per communicationem saltem idiomatum communem esse Deo et homini, et hic sensus est certus et clarus, ac imprimis definitus contra Nestorium in citatis locis. Cum enim Nestorius secundum subsistentiam distingueret Christum a Verbo, consequenter negabat Christum adorari eadem adoratione qua Verbum, sed quodammodo coadorari propter accidentariam unionem. Concilia vero negant coadorari, et definiunt per se ac vere adorari, quia, sicut non distinguitur personaliter a Verbo, ita nec potest adoratione sejungi. Ex hoc vero sensu solum habetur, hunc hominem quoad suppositum ipsum adorari hac adoratione, non vero quod hæc adoratio aliquo modo comprehendat humanitatem ipsam; ut, si rex sit peccator, qui adoratur regem, adoratur peccatorem quoad suppositum ipsum; adoratio tamen non extenditur ullo modo, nec redundat in ipsum peccatum. Posterior ergo sensus hujus assertionis esse potest, hac una adoratione latriæ ita adorari Deum hominem, ut in ipsam etiam humanitatem redundet adoratio. Et hic sensus difficilior est, quia obscurum explicatu est, quomodo humanitas, cum etiam post unionem sit creatura, adorari ullo modo possit eadem adoratione perfectæ latriæ qua Verbum adoratur. Sed de hac difficultate commodius ac fusius dicemus sectione sequenti.

SECTIO II.

Utrum Christus, in quantum homo, adoretur adoratione latriæ, ita ut eadem adoratione colatur humanitas.

1. Ratio dubitandi est, quia humanitas Christi non potest adorari latria sicut divinitas; ergo Christus, in quantum homo, non adoratur latria. Antecedens patet, quia, licet humanitas sit unita Verbo, nunquam tamen est æqualis in excellentia et dignitate ipsi divinæ naturæ; ergo neque æquali adoratione colenda est. Et confirmatur primo, quia Christus, ut homo, non est Deus, nec finis ultimus, nec supremum bonum nostrum, et ideo ut sic non est diligendus super omnia; ergo eadem ratione neque est latria adorandus; est enim eadem ratio, nam latriæ

actus, verbi gratia, sacrificium, procedit ex hac existimatione, quod is, cui offertur, est finis ultimus, et primum principium rerum omnium; loquor enim de latria perfecta et absoluta, non de respectiva et imperfecta. Confirmatur secundo, et explicatur. Angelus enim, verbi gratia, ante incarnationem adorabat Verbum latria, et nunc etiam adoratur; interrogo igitur an eodem omnino actu nunc adoret quo antea, necne; nam si est idem, ergo illa adoratio non communicatur carni, quia actus finitus, si in se non est mutatus, neque auctus, non potest uno tempore plura objecta attingere, quam alio. Si autem actus non est omnino idem, oportet ut vel sit actus distinctus, vel ut aliquod augmentum seu additio facta sit tali actui; quidquid vero illud sit quod additum est, non potest esse ejusdem perfectionis in ratione latriæ, quia (ut dictum est) non procedit ex tam perfecta existimatione humanitatis assumptæ, quanta est ipsiusmet divinitatis, quia humanitas unita inferior est divinitate: ergo, proprie et formaliter loquendo, Christus ut homo non adoratur perfecta latria.

2. Ut respondeamus huic quæstioni, oportet distinguere duplicem sensum ejus; nam illa particula, *in quantum*, potest et reduplicative et specificative sumi; et priori modo inquiritur causa, et ratio hujus adorationis latriæ, an, scilicet, possit esse ipsa humanitas, includendo in humanitate dona supernaturalia, et gratias in illa existentes; nam de sola ac nuda natura præcise sumpta, per se notum est non posse esse rationem hujus adorationis. Posteriori autem modo inquiritur tantum an humanitas sit saltem res adorata prædicta adoratione. Unde distinguere etiam oportet rem adoratam, quæ dici potest materia circa quam versatur adoratio, et rationem adorandi, quæ (ut diximus) est aliqua excellentia interdum intrinseca, interdum vero extrinseca, ut in adoratione respectiva, quæ fit per habitudinem ad aliud. Inter quos modos est differentia, quia quando excellentia est intrinseca, et veluti pars rei adoratæ, simul esse potest ratio adorandi, et res adorata; recte enim fieri potest ut idem sit, quod est, et quo est, præsertim in simplicibus; at vero quando ratio est extrinseca, non oportet ut semper sit proprie adorationis materia. Rursus in ipsa adorationis materia oportet distinguere id quod per se primo adoratur, et id quod in alio coadoratur. Primo enim ac per se adoratur persona, ut D. Thomas dixit, quod ve-

rum est de propria et absoluta adoratione, non vero de omni respectiva, per quam interdum materia adorationis est tantum imago, vel reliquæ, vel aliquid hujusmodi, et non persona. Ut ergo generaliter loquamur, dici potest primaria materia adorationis illud ad quod per se primo dirigitur, seu in quo primario sistit intentio adorantis. Coadorantur vero quæ illi rei seu personæ conjuncta sunt, ut partes in toto; quæ vero nullo ex his modis adorationem terminant, non possunt dici adorari, nisi omnino abusive, ut art. 3 patebit. Unde etiam intelligitur, aliud esse adorari hoc propter illud, aliud adorari hoc in illo. Primum enim rationem formalem indicat, secundum vero ad materiam pertinet, quatenus unum in alio adoratur, ut partes in toto, purpura in imperatore; quod etiam variis modis accidit, nam ordine intentionis per se adoratur totum vel persona, et partes seu vestes in illa, vel cum illa; ordine tamen executionis interdum adoratur totum in parte seu veste, ut cum adoro personam osculando manum, aut vestimenti fimbriam. Quæ varietas non distinguit species adorationis, quia hujusmodi species ex primario motivo seu intentione sumenda est, sicuti supra diximus.

3. Secundo oportet notare varios loquendi modos Theologorum, nam fere omnes conveniunt affirmando Christum ut hominem, specificative loquendo, et humanitatem ejus aliquo modo adorari latria; hæc est enim mens D. Thomæ hic; hoc enim sensu dixit, art. 1, *utramque Christi naturam ex parte personæ una adoratione coli*, sentiens, illam adorationem complecti aliquo modo utramque naturam, propter unionem in eadem persona; unde art. 2 concludit, *carnem unitam Verbo*, illa adoratione latriæ, qua Verbum incarnatum colitur, adorari; et in eadem sententia est Magister, in 3, dist. 9; et ibi Bonavent., art. 1, q. 1; Richard., art. 2, q. 1; Scot., q. unic., § De tertio; Palud., q. 1, circa finem; Durandus, Gabriel, et reliqui; Marsilius, q. 8, art. 2; Alens., 3 p., q. 30, memb. 2; Waldens., qui hoc putat ad fidei dogmata pertinere, tom. 3 de Sacrament., cap. 149. In modo autem explicandi hanc sententiam est nonnulla diversitas. Durandus enim, supra, q. 2, dicit humanitatem Christi solum per accidens adorari latria, qui fortasse in re non multum differt a reliquis; modus tamen loquendi singularis est et vitandus. Gabriel vero supra, et lect. 49 et 50 in Can., distinguit duplicem latriam: aliam simpliciter seu abso-

lutam, quam negat communicari ullo modo humanitati; aliam vero secundum quid, et respectivam, quam concedit ad humanitatem terminari. Quia vero hæc sententia videtur dictis Sanctorum contraria, ideo alii eandem fere rem aliis verbis explicant, distinguentes duplicem latriam, superiorem, quam negant tribuendam esse humanitati; et inferiorem, qua adoratur hic homo Christus propter gratiam unionis, et consequenter adoratur etiam hæc humanitas propter divinitatem illi unitam. Hanc vero duplicem latriam, quanquam specie differre dicant, nihilominus asserunt simpliciter et univoce in ratione latriæ convenire, nam utraque manat ab eadem virtute religionis, et utraque in excellentia increata fundatur, licet diverso modo: altera enim respicit excellentiam divinam secundum se; altera, ut conjunctam humanitati, illamque sanctificantem. Quod satis quidem est, ut una sit alia perfectior, non vero ut aliqua earum improprie tantum vel analogice sit latria. Quocirca, quando Concilia et Sancti dicunt humanitatem adorari una latria cum Verbo, intelligendi sunt, juxta sententiam hanc, non de omni, sed de aliqua latria, neque de summa, sed de aliqua minus perfecta, quamvis vera et propria. Hæc sententia est fortasse probabilis, tamen (ut existimo) proprio et vero sensui Conciliorum et Sanctorum non satisfacit.

4. Dico ergo primo: eadem suprema adoratione qua adoratur Verbum incarnatum, ita etiam adoratur hic homo Christus, ut simul coadoretur ejus humanitas. Et hoc sensu dici potest illa adoratione adorari Christus, etiam ut homo, specificative. Hanc existimo esse mentem D. Thom. hic, et sanctorum Patrum, qui ex unione substantiali, qua caro est unita Verbo ad componendam unam personam, effectum esse dicunt, ut eadem adoratione, qua adoratur persona, coadoretur caro ejus; unde aperte videntur loqui de perfecta latria, et de adoratione quæ in humanitatem aliquo modo redundat. Sic Damascenus, lib. 3, c. 8, et lib. 4, c. 3, dicit carnem per se esse inadorabilem; ut Verbo autem conjunctam, simul eadem adoratione coli: *Non enim, inquit, carnem nudam adoramus, sed carnem Dei, id est, incarnatum Verbum.* Idem repetit oratione prima de imaginibus, in principio; et rationem reddit, quia caro idem effecta est cum Verbo, quantum, scilicet, ad personam attinet. Hinc Chrysostomus, hom. 5 super epist. ad Hebræos: *Re vera,*

inquit, *magnum, et admirabile, et stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, et adorari ab Angelis et Archangelis*; et hom. 3, de Christo secundum carnem exponit verba illa: *Et adorent eum omnes Angeli ejus*, quæ ab omnibus de perfecta latria intelliguntur. Idem colligitur ex Ambrosio, lib. 3 de Spiritu Sancto, c. 19, versus finem, ubi adducit illa verba ad Philip. 2: *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur*; nomen enim Jesus humanitatem formaliter significat. Latius vero hoc docet lib. 2 de Spiritu Sancto, c. 12, lib. de Incarn. Dom. Sacram., cap. 7; August., ser. 58 de Verbis Dom., cum dixisset: si Filius non esset natura Deus, non fore colendum vel adorandum ut Deum, sic ex persona hæreticorum replicat: *Quid? quod carnem ejus, quam creaturam esse non negas, simul cum divinitate adoras, atque ei non minus quam divinitati deservis?* Respondet: *Ego Dominicam carnem, imo perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quod a divinitate suscepta, atque deitati unita est, ut non alium, atque alium, sed unum, eundemque Deum et hominem Dei Filium confitear, etc.*; et Psal. 98, de Christo exponit illa verba: *Adorate scabellum pedum ejus, per scabellum humanitatem intelligens, quem ibi Cassiodorus imitatur.* Denique Epiphani., in Anchorato, circa medium, humanitatem dicit *coadorari Verbo Dei*; et in VII Synodo, act. 6, circa finem, dicitur, cum adoratur Christus, non separari humanitatem a divinitate, sed utramque ut unum adorari latria. Favet tandem Concilium Tridentinum, sess. 13, c. 5, et can. 6, definiens Eucharistiæ sacramentum, propter divinitatis et humanitatis Christi præsentiam adorari latria. Exempla etiam ex Scripturis supra adducta hoc confirmant; quando enim Thomas adoravit Christum, dicens: *Dominus meus, et Deus meus*, vel etiam quando Magi eundem adoraverunt, sine ullo dubio perfectam et summam latriam exhibuerunt, ut Concilium etiam Tridentinum significat; et tamen illo actu non adorarunt solam divinam naturam, sed etiam humanam, circa quam exercebatur adoratio. Nam, licet ipsa divina persona per se primo adoraretur, et primaria intentio in illam tenderet, et consequenter in humanitatem, tamen ordine executionis (ut ita dicam) circa ipsam humanitatem proxime versabatur adoratio. Et ad hoc valet exemplum quo Augustinus dicto sermone utitur, quia purpura, qua Rex est indutus, simul cum illo adoratur, ea-

dem adoratione regia quæ in suo ordine summa est respectu talis personæ. Et sicut etiam adoramus Summum Pontificem deosculando pedem et calceum ejus, quo actu coadoramus ipsum calceum, sic igitur, qui adorat Christum ut Deum hominem deosculando pedes ejus, eadem adoratione colit humanitatem ejus. Hoc vero exemplum intelligendum est ablatis imperfectionibus, quod non satis consideravit Durandus, et ideo minus caute locutus est; purpura enim tantum accidentaliter unitur personæ regis, et ideo dici potest solum per accidens coadorari; at vero humanitas per se unitur Verbo; Christus enim vere est unus per se ex divinitate et humanitate compositus, et ideo illa perfecta latria, qua Christus colitur, per se coadoratur humanitas ejus. Unde accommodatius exemplum esse potest in anima et corpore; nam eadem adoratione dulciæ, qua adoratur homo sanctus propter sanctitatem animæ inhærentem, per se coadoratur corpus, quod tali animæ per se unitum est: unde eadem adoratione qua nunc adoratur anima sancti Petri, adorabitur post resurrectionem totum compositum, et coadorabitur corpus propter unionem. Sic igitur, cum persona Christi, ex utraque natura constans, sit tam per se et vere una sicut quilibet homo, una adoratione adorabitur, qua per se primo ipsa persona, concomitanter vero et quasi per se secundo humana natura tali personæ unita honore et veneratione afficietur. Et hæc est propria ratio a priori hujus conclusionis, quam Concilia et Patres citati indicarunt. Et Cyrillus, lib. 1 de Fide ad Regin., hoc sensu dixit, *in Christo non esse unam naturam, quæ adoratur, et aliam, quæ non adoratur, sed unam Verbi naturam incarnatam, adorabilem cum carne sua una adoratione*; quorum verborum sensus esse videtur, in Christo unam esse naturam per se adorabilem, scilicet divinitatem, cui humanitas ita conjuncta est, ut simul cum illa, et eadem adoratione adoretur. Unde (quod ad modum loquendi atinet) advertendum est, in Patribus et Conciliis aliud esse loqui de Christo, et aliud de humanitate Christi; Christus enim, quia significat personam, non potest dici coadorari Deo, sed adorari ut Deus, quia verbum coadorandi, adjunctum personis, indicat distinctionem unius ab alia; at vero loquendo de humanitate, recte dicitur coadorari Deo, quia ipsa non est Deus, sed Deo per se conjuncta.

5. *Responsio ad argumenta.*—Neque contra hanc conclusionem sic expositam urget ratio

in principio facta, quia de ratione latriæ solum est ut persona adorata sit verus Deus; non vero est necesse ut quidquid coadoratur, sit etiam Deus; satis est enim si personæ Dei conjunctum sit, quia, licet hæc summa adoratio ad naturam assumptam etiam aliquo modo pertineat, non tamen æque principaliter ac pertinet ad ipsam personam per se primo adoratam, et ad propriam et connaturalem ejus naturam. Quod recte declaratur exemplo hominis supra posito: quando enim homo adoratur dulia, simul coadoratur corpus ejus, quanquam nec corpus sit homo, nec tantam excellentiam habeat quantam habet homo, vel anima ejus; sed sufficit conjunctio ad animam, ut adoratio totius in illud redundet. Et per hæc etiam patet solutio ad primam confirmationem, et in exemplo sacrificii quod ibi adducitur, magis declaratur; sacrificium enim (ut supra diximus) summam et perfectam latriam continet, et Christo offertur, non quidem ratione humanitatis, quia excellentia per sacrificium significata non convenit Christo ratione humanitatis, sed divinitatis. Propter quod dixit Augustinus, lib. 10 de Civit., c. 10: *Christus, cum in forma Dei sacrificium simul cum Patre sumat, tamen in forma servi, sacrificium maluit esse quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret cuilibet esse sacrificandum creaturæ; nihilominus tamen, licet hic honor sacrificii humanitati per se primo non deferatur, cum tamen simpliciter offertur huic homini Christo, in ejus humanitatem redundat.*

6. Ad secundam confirmationem respondetur, hanc adorationem relatam ex intentione operantis ad Verbum incarnatum, ex parte materialis objecti aliquo modo differre ab adoratione Verbi secundum se; non vero inde fit illam adorationem non esse summam, vel esse alterius rationis. Sicut adoratio duliæ, quæ datur animæ separatæ, vel toti composito, ex parte materialis objecti diversitatem habet; formaliter tamen eadem est, quia excellentia et res primario adorata non variatur essentialiter, sed solum est aliqua varietas in adjunctis, quæ non satis est ad formalem distinctionem adorationis, cum formale objectum et materiale primarium idem maneat. Præsertim cum reliqua, non distincta intentione, et quasi actu formali, sed veluti implicite et concomitanter adorentur.

7. Dico secundo: si Christus ut homo præcise adoretur propter dignitatem et excellentiam quam ejus humanitas habet ex vi unio-

nis, illa adoratio non erit perfecta latria, sed inferior. Hanc conclusionem probant rationes in principio factæ, et quæ in explicanda Gabrielis et aliorum sententia diximus. Et declaratur ulterius: quod enim Christus sub hac ratione adorari possit, per se notum videtur, quia sub hac ratione habet majorem excellentiam et dignitatem quam sit omnis creata excellentia; ergo propter hanc dignitatem non solum est adoratione dignus, sed etiam majori et excellentiori quam sint omnes Sancti propter sanctitatem suam. Quod vero hæc adoratio non sit tam excellens quam sit illa latria, quæ debetur Deo secundum se, probatur, quia minor est excellentia gratiæ unionis in ipsa humanitate, quam sit excellentia divinitatis secundum se, sicut supra etiam dicebamus, rationem filiationis, quæ convenit Christo ut homini, seu in humanitate sua, per gratiam unionis, et ex tempore, esse inferioris rationis quam sit filiatio increata, quæ illi ut Deo convenit per generationem æternam.

8. *Dubium.—Responsio.*—Sed quæret aliquis qualis sit hæc adoratio, et quomodo appellanda sit, et quomodo differat a superiori adoratione, qua diximus simul cum Verbo humanitatem coadorari; vix enim videntur posse distingui, cum utroque modo adoretur humanitas ratione unionis. Respondetur magnam esse differentiam. Primo, in ratione formali, et motivo adorationis; nam in priori motivum est dignitas Verbi secundum se, in posteriori vero motivum est dignitas, quam humanitas habet ex unione ad Verbum. Deinde in priori objectum per se primo adoratum est persona secundum divinitatem suam, humanitas vero concomitanter, et quasi implicite; at vero in posteriori objectum per se primo adoratum est hic homo, ut compositum ex humanitate, et ut in illa habet excellentiam super omnes homines. Denique in priori adoratur Christus ut æqualis Patri; in posteriori vero, ut minor Patre. Nihilominus tamen videntur hi duo actus inter se convenire, quod ab eadem virtute religionis eliciuntur, quia fundamentum hujus secundi actus est gratia unionis, quæ, licet ex parte humanitatis sit aliquid creatum, tamen ex parte Verbi, ad quod terminatur, quiddam increatum est, scilicet, Verbum per se unitum humanitati, quam per se sanctificat, et ideo reddit hunc hominem singulariter excellentem, et dicto modo adorabilem. Eadem ergo virtus, quæ inclinatur ad colendum Verbum secundum se, inclinatur

etiam ad colendum omne illud quod per unionem ad Verbum sanctificatur, ut latius in sequentibus explicabimus. Unde sub hac ratione potest hæc adoratio latria vocari, sicut opinio supra citata dicebat; vel certe (si modo magis usitato loquendum est) vocabitur potius hyperdulia; est enim hæc adoratio (ut diximus) ratione et perfectione differens a propria latria, quæ sola nomine latriæ absolute dictæ significari solet; nomen autem hyperduliæ usurpari potest ad significandam omnem excellentem adorationem a perfecta latria diversam, illique inferiorem.

9. Dico tertio: Christus, in quantum homo, adorari potest propter excellentem gratiam, et sanctitatem creatam suæ humanitati inhærentem; hæc tamen adoratio inferior est, et proprie hyperdulia dicitur. Conclusio hæc est D. Thom. hic, et omnium, et explicari potest sicut præcedens. Sancti enim sunt adorabiles propter gratiam et gloriam creatam; ergo multo magis Christus. Rursus hæc adoratio non fundatur in excellentia increata; ergo non est latria. Imo hinc videtur concludi hanc adorationem esse ejusdem rationis specificæ eum dulia, quæ datur Sanctis, quamvis in illa specie summam quamdam excellentiam habeat; quia gratia et gloria Christi ita comparatur ad Sanctorum gratiam et gloriam; adorationes autem eam proportionem inter se servant, quam excellentiæ in quibus fundantur.

10. *Objectio.—Responsio.*—Dices: quamvis gratiæ secundum se consideratæ, sint ejusdem rationis, tamen gratia in Christo est proprietas connaturalis, quæ est singularis excellentia. Respondetur, imprimis dici posse hunc respectum non tam significare singularitatem excellentiam, quam conjunctionem ad aliam superiorem gratiam, seu excellentiam, et ideo non oportere ut illi respondeat singularis adoratio, sed ut ipsamet adoratio proportionata tali gratiæ cum alia superiori adoratione conjuncta sit, et ab illa possit imperari. Secundo, et magis ad rem dicitur, si gratia creata Christi consideretur quatenus per conjunctionem ad gratiam unionis, infinitam quamdam dignitatem habet, hæc ratione illi respondere singularem adorationem ad latriam spectantem, prout in secunda conclusione tractatum est, quia talis adoratio non fundatur solum in gratia creata, sed in gratia unionis. Sicut opera Christi, quamvis secundum se habeant bonitatem ejusdem rationis cum nostris, spectata tamen ut specialiter sanctificata per unionem, singula-

rem et excellentiorem honorem merentur.

11. Et hinc obiter intelligitur quæ adoratio debeatur Christo homini, titulo Redemptoris. Wicleff enim dixit, hoc solo titulo deberi Christo adorationem latriæ, etiam si non esset Deus, quia nos redimendo emit nos, sibi que servos effecit. Quod improbat Waldens., lib. 1 Doctrinal. Fid. antiq., c. 24, et merito, si de perfecta et absoluta latria loquatur, quia (ut bene Scot., in 3, d. 9, notavit) Christus non est Redemptor ut prima causa simpliciter, sed solum ut prima in genere meriti et satisfactionis, quæ solum est prima secundum quid, et alteri superiori causæ subordinata; at vero perfecta latria solum debetur primæ causæ simpliciter. Denique dignitas Redemptoris, prout convenit Christo ut homini, inferior est dignitate Dei secundum se; non potest ergo esse ratio æqualis adorationis.

12. *Dubium.—Responsio.*—Cujus ergo adorationis causa erit? neque enim negare possumus hunc titulum sufficientem esse alicujus adorationis causam; est enim sine dubio magna excellentia Redemptoris, et singularia virtutis opera ac specialia beneficia hominibus facta includit, propter quæ omnia aliquis singularis honor Christo debetur. Respondetur ita quidem esse, et adorationem hanc, licet perfecta latria non sit, ad illam tamen latriam revocari, quæ propter gratiam unionis debita est, quia tota Redemptoris dignitas ex illo principio manavit. Unde, sicut idem adorationis seu duliæ modus debetur alicui propter sanctitatem creatam, et propter virtutis opera ab illa procedentia, ita eadem adoratio debetur Christo ut homini, ratione unionis, et perfectæ redemptionis ex rigore justitiæ. Quocirca, si Christus fuisset purus homo, et imperfecte nos redemisset, non deberetur illi ea adoratio, quæ titulo redemptionis nunc debita est, sed alia inferioris ordinis, quæ dignitatem gratiæ creatæ, et efficacitatem ejus non transcenderet.

13. Una vero superest difficultas, quia Concilia definiunt Christum una tantum adoratione esse adorandum; nos autem cum D. Thoma plures modos adorandi Christum posibles posuimus. Respondetur primum, Concilia non docere Christum, quacunque ratione spectatum, una tantum specie cultus adorabilem; quin potius quinta Synodus, collat. 8, canon. 9, sicut definit unam Christi adorationem ratione unius personæ, ita negat ratione naturæ, quia hoc esset confundere naturas. Quando ergo tradunt unam adora-